

УДК 342.727

О.В. Дорохов¹, О.В. Тарасов¹, М. Драшкович²

¹Харківський національний економічний університет, Харків

²Університет Чорногорії, Котор, Чорногорія

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Розглянуто основні принципи і процеси глобалізації засобів масової інформації в інформаційному суспільстві, де глобалізація виступає як сучасна, повсюдна, багатовимірна й суперечлива реальність, котра має як економічні, так і технологічні, соціальні, суспільні причини, особливості та наслідки. Проаналізовано ряд аспектів глобалізації засобів масової інформації, зокрема, явища їх гомогенізації, зближення та уніфікації. Обґрунтовано необхідність подальших досліджень ролі інформаційних технологій в процесах глобалізації.

Ключові слова: інформаційні технології, глобалізація, засоби масової інформації.

Вступ

Постановка проблеми та аналіз літератури.
Глобалізація засобів масової інформації, як частина

загальносвітового процесу інформатизації, заслуговує окремого наукового розгляду, пояснення й аналізу з кількох причин, зокрема, в силу масштабів, наслідків і перспектив, складного та домінуючого еко-

номічного впливу на всі сторони економіки і гуманітарну сферу життя суспільства [1 – 3].

Розглядаючи етапи формування поняття глобалізації слід, серед інших, згадати парадигми та ідеї так званої «глобальної деревні» [4, 5].

Однією з найважливіших ідей цієї концепції є розвиток електронних засобів масової інформації, що дає ефект «скорочення» часу-простору при протіканні глобальних процесів і формування як загального, так і індивідуального глобалізованого медіа-простору.

Відповідно, в [3, 6] виділяються: глобальна сфера, що включає в себе засоби масової інформації, і більш специфічні етносфера, техносфера, фінансова сфера, ідеологічна сфера. Тому правильним підходом є розгляд процесів глобалізації засобів масової інформації у взаємозв'язку з глобалізацією економіки, технології, культури, та їх елементів [7, 8].

При цьому можна розглядати два різних аспекти: процес обміну та узгодження цінностей між населенням і державою (ідеологічних, культурних, політичних, економічних, організаційних тощо), а також процес впровадження через засоби масової інформації цінностей та критеріїв, що належать одній країні або декільком розвиненим країнам, всім іншим країнам і народам. Причому це дві абсолютно різні і багато в чому суперечливі між собою області.

Важко не погодитися з думкою, що засоби масової інформації є інструментом «м'якої влади», ідеальним засобом для неявного виховання, «колонізації» мислення, формування певних стереотипів поведінки, нав'язування певних цінностей, інтересів, критеріїв та цілей.

Слід зазначити, що глобалізація засобів масової інформації поєднує специфічні, глибокі й складні взаємодії інтересів суспільства, великого капіталу, політичних еліт і інших діючих у суспільстві сил.

При цьому виникає небезпека тоталітаризму, нав'язування (як правило, абсолютистське) певної думки. Адже будь-яка універсальність має дві сторони, і якщо в одних областях вона є корисною і необхідною, в інших з нею не можна погодитися.

Виникає питання – в якій мірі медіакультура і засоби масової інформації домінують над технологічними елементами універсальності та глобальності. Очевидно, що культурна спільність світу забезпечується завдяки засобам масової інформації значно більшою мірою, ніж технологічними складовими глобалізації – вона просто ширше окремих складових (мережових, мобільного зв'язку, телебачення та інших). Самі ж засоби масової інформації в цілому розвиваються, як глобальні, істотно повільніше, ніж відокремлені технологічні рішення й компоненти глобалізації. Існують певні культурні, цивілізаційні, національні, патріотичні, інші бар'єри, які впливають на конкретну реалізацію і прояви глобалізації засобів масової інформації на місцевому та регіональному рівні. Однією з ключових функцій таких бар'єрів є унеможливлення тоталітарного контролю

над засобами масової інформації на геополітичному, економічному, глобальному і локальному рівні.

При розгляді глобалізації через призму засобів масової інформації стає ясно, що вони є потужним, найчастіше, руйнівним засобом, який має можливість і здатність обійти різні формальні бар'єри, такі як суверенітет, незалежність, національні особливості і тому подібні. Можливо навіть таке явище, як «інформаційні війни».

Формулювання цілі статті. Відповідно, ціллю статті є дослідження складових глобалізації інформаційних технологій і засобів масової інформації з точки зору їх впливу на суспільство, механізмів та наслідків цього процесу.

Основна частина

Інформаційні технології і свобода слова в період глобалізації. Сучасні інформаційні технології надають безліч можливостей для спілкування. Вони забезпечують якісно нову відео реалізацію усного спілкування (лекції, конференції, збори), культури і мистецтва (театр, література, кіно), засобів масової інформації (преса, телебачення, радіо).

При цьому існують дві моделі передачі інформації – «вертикальна» (від офіційних, державних або приватних джерел до населення) та «горизонтальна» (між громадянами, наприклад, через Інтернет). Виникає питання забезпечення свободи слова в інформаційному суспільстві і допустимості встановлення її меж.

Інформаційні технології в частині їх використання, як засобів масової інформації, мають багато в чому корпоративну специфіку рішень стосовно інформації, наданої аудиторії. При цьому інформаційну сферу торкнулася глобалізація, вихід за межі національних кордонів. Однак глобалізація та інтернаціоналізація не завжди служать зміцненню і розповсюдженню індивідуальної свободи слова.

Очевидно, що завданням є регульоване використання інформаційних технологій з метою забезпечення як свободи слова, так і права на інформацію.

При цьому необхідно обмежити використання інформаційних технологій для поваги прав і репутації інших осіб, охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моралі. Обмеження також повинні бути спрямовані на збереження територіальної цілісності держав, запобігання заворушенням і злочинам, нерозголошення інформації, одержаної конфіденційно, забезпечення авторитету, неупередженості влади.

В Україні в зазначеному контексті використання інформаційних технологій не повинно суперечити основам конституційного ладу, моральності, здоров'ю, правам інших осіб, забезпеченню оборони й безпеки держави, забороні пропаганди чи агітації, що може збудити соціальну, расову, національну, релігійну ненависть і ворожнечу. З іншого боку, інформаційні технології повинні забезпечувати гло-

бальну свободу інформації. Її можна розглядати, поперше, як свободу самих інформаційних технологій від втручання з боку держави і громадян, по-друге, як індивідуальне право громадянина на використання інформаційних технологій.

Неприпустимість інформаційної цензури забезпечує свободу пошуку, отримання, виробництва та розповсюдження інформації, а також володіння, користування й розпорядження інформаційними ресурсами без обмежень за винятком передбачених законодавством. Особливо треба підкреслити право користування глобальним інформаційним ресурсом, процедуру доступу до нього, обсяг інформації, що надається органами влади для загального користування, забезпечення доступу громадян та організацій до інформації.

Слід зазначити, що інформаційна глобалізація має противників, які вказують на домінуюче становище засобів масової інформації найбільш сильних держав. Володіючи технологіями та грошовими ресурсами, вони мають можливість впливати на інші країни та їх населення, пропагуючи певний спосіб життя, моральні та споживчі цінності, і тим самим, реалізуючи свої економічні та політичні інтереси.

Тому мінімізація негативних наслідків інформаційної глобалізації вимагає наявності спеціального правового середовища, щоб процеси інформаційної глобалізації не порушували принципи свободи, рівності, справедливості, забезпечення прав народів і прав людини. Тоді глобальні інформаційні технології можуть внести позитивний внесок у побудову громадянського суспільства в окремій державі.

При цьому слід зазначити, що якщо раніше інформаційні технології, як засіб комунікації, вплинули на розвиток глобалізації, то тепер сама глобалізація, як світове явище, впливає на розвиток інформаційних технологій, що стали вкрай необхідними для взаємодії світових спільнот, міждержавного спілкування народів у цілому і індивідуального взаємодії окремих людей.

Цивілізаційно-культурна ідентичність і інформаційна глобалізація. Згідно загальноприйнятого визначення цивілізація – це етногеографічний і культурно-історичний тип розвитку тієї чи іншої країни, їх групи, народів, етносів, що об'єднуються загальною історичною долею, культурою, релігією, географічними особливостями. Вона являє собою деяку цілісність, що не зводиться до характеристик її окремих частин [9]. При цьому інформаційна глобалізація породжує певні чинники кризи цивілізаційної ідентичності, такі як:

– вплив з боку інших цивілізацій внаслідок неконтрольованих глобальних інформаційних міжнародних контактів;

– поєднання різних моделей соціалізації (традиційних і сучасних) в етнічно неоднорідному суспільстві;

– цілеспрямовані інформаційні заходи, здійснювані зовнішніми силами;

– порушення цілісності соціуму через інформаційне впровадження культурної багатокладності;

– глобальна пропаганда норм поведінки, які не відповідають утвердженим локальним культурним стереотипам;

– виникнення нових домінуючих груп з особливістю, що не відповідає традиціям, нормативно-ціннісною системою;

– розрив зі звичною культурою під впливом глобальних інформаційних технологій і наступна зміна ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, стереотипів індивідуальної поведінки й мислення у значних груп населення.

Тому, розглядаючи вплив інформаційної глобалізації на розвиток країн та їх населення, необхідно враховувати наступне:

– в теперішньому її вигляді інформаційна глобалізація не веде до формування справді єдиного світу, оскільки вона часто не є інструментом справжньої взаємодії і розвитку різних культур і традицій, а навпаки – втілює собою експансію виключно західного способу життя і європейської цивілізації, і являє собою засіб побудови євроцентричного світу;

– в економічному плані інформаційна глобалізація не зближує, а субординує регіони і країни світу; світову нерівність в інформаційних технологіях на практиці в сучасних умовах важко подолати;

– як тільки розвинені західні економіки стали «ґрунтуватися на знаннях», спроби «наздоганяючого» розвитку за рахунок мобілізації традиційних факторів виявилися важкодійсними;

– інформаційна глобалізація не долає, а закріплює периферійний характер окремих країн і регіонів світу; причому збереження його розділеності на центр і периферію обумовлено не стільки відмінностями в параметрах розвитку країн, скільки глибиною проникнення європейської культури і європейських традицій в життя їх народів; при цьому культура периферія відторгається або не сприймається світом, як частка загальноцивілізаційного прогресу.

Інформаційна глобалізація і міграція. Бурхливий розвиток продуктивних сил, нова якість економічного зростання на основі глобального використання інформаційних та комунікаційних технологій, динамічного генерування інновацій та наукових знань, а також одночасне погіршення демографічної ситуації в економічно розвинених країнах спричинили відповідне посилення міграційних процесів [10].

Адже для ефективного функціонування економіки США, Канади і країн Євросоюзу потрібно в найближчі 25 років близько 100 млн. кваліфікованих фахівців. Вони повинні бути не тільки професіоналами, але й орієнтуватися в точних науках, мати високий інтелект.

Цю глобальну потребу розвинених країн неможливо задовольнити за рахунок внутрішніх ресур-

сів, оскільки необхідного числа фахівців немає і підготувати їх у короткі терміни неможливо.

Однак інформаційні технології дозволяють ефективно і з мінімальними витратами, на принципах дистанційного навчання і освіти, вирішити проблему підготовки необхідних фахівців дистанційно, в країнах, що розвиваються, і лише на завершальних етапах підготовки професіоналів проводити її в розвинених країнах. Прикладом такого підходу є спільні магістерські програми провідних європейських університетів та навчальних закладів країн, що розвиваються, країн Східної Європи і пострадянського простору.

Більш того, глобалізація інформаційних технологій дозволяє використовувати справді дистанційне навчання на рівні шкільної та дошкільної освіти.

Інший важливий аспект глобалізації в частині інформаційних технологій полягає в тому, що вони дозволяють організувати ефективну спільну, колективну, командну роботу в режимі реального часу на всьому світовому просторі. Окремі фахівці, вчені, групи і колективи та організації, фірми, підприємства, навчальні та наукові установи можуть спільно створювати інноваційні інтелектуальні продукти, фізично перебуваючи в будь-яких частинах світу, різних країнах, на роботі чи вдома.

Торкаючись міграційних процесів у цілому, слід зазначити також, що самі процедури міграції - її умови, процес оформлення документів, статистичний контроль та облік також якісно змінилися завдяки глобальним інформаційним технологіям.

Їх вплив також сильно відчувається при ухваленні рішення про міграцію – отриманні інформації про умови життя і роботи в передбачуваній країні переїзду, розширилися можливості підтримки контактів з родичами, близькими, знайомими мігранта, які залишаються на батьківщині.

В результаті міграційні процеси отримали якісно нові передумови, підтримку і можливості реалізації з боку глобальних інформаційних і комунікаційних технологій.

Висновки

Таким чином, глобалізація інформаційних технологій забезпечує якісно нові можливості забезпечення свободи слова в громадському, внутрішньому і міждержавному, міжнародному масштабі.

Водночас, відсутність цензури в інтернет-засобах глобальних комунікацій робить необхідним створення спеціального міжнародно визнаного й функціонуючого правового середовища для забезпечення прав людини, дотримання норм моралі і загальнолюдських цінностей.

Також можна зробити висновок, що інформаційна глобалізація не призводить автоматично до вирівнювання рівня життя, культури, економіки різних країн світу та їх народів.

Більше того, іноді вона може закріплювати цю нерівність, консервувати і посилювати периферійний характер відстаючих і депресивних регіонів світу та їх населення. Тому необхідні спеціальні скоординовані зусилля світової спільноти для подолання таких негативних наслідків глобалізації.

Стосовно ролі глобальних інформаційних технологій у світових міграційних процесах слід зазначити наступне.

Позитивною стороною є оперативний, динамічний обмін трудовими ресурсами, а також можливість їх дистанційної освітньої підготовки з меншими фінансовими і ресурсними витратами.

Наявна можливість дистанційної роботи при розробці високоінтелектуальних, наукоємних продуктів і технологій сприяє вирішенню проблеми відпливу кваліфікованих наукових та технічних кадрів з менш розвинених країн, і тим самим зміцнює їх інтелектуальний і соціальний потенціал.

На завершення слід підкреслити, що стає необхідним подальше поглиблене вивчення (із залученням методів статистичного аналізу) місця і ролі інформаційних, комп'ютерних, комунікаційних технологій у розвитку світових глобалізаційних процесів як в гуманітарній, соціальній, так і в економічній, технічній сфері.

Список літератури

1. Drašković V. *Kontrasti globalizacije / V. Drašković. – Beograd-Kotor: Ekonomika i Fakultet za pomorstvo, 2002. – 360 p.*
2. Stiglitz J. *Globalization and Its Discontents / J. Stiglitz. – N-Y.: W.W. Norton & Company, – 2002. – 280 p.*
3. Drašković V. *Globalizacija i ogledalu medija / V. Drašković // Medijski dijalozi. – 2009. – №4 (Vol 2). – P. 119-127.*
4. Бауман З. *Глобализация – последствия для человека и общества / З. Бауман. – М.: Весь Мир, 2004. – 270 с.*
5. Бауман З. *Текущая современность / З. Бауман. – СПб.: Питер, 2008. – 312 с.*
6. Кашинский А.И. *Взаимосвязь институциональных преобразований и экономического развития в процессе глобализации / А.И. Кашинский // Известия ИГЭА. – 2007. – №3(53). – С. 53-57.*
7. Ровинская Т. *Интернационализация и глобализация средств массовой информации / Т. Ровинская // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – № 6. – С. 80.*
8. Марзак Г.А. *Свобода массовой информации: конституционное закрепление / Г.А. Марзак // Правовые вопросы связи. – 2006. – №1. – С. 17-20.*
9. Бродель Ф. *Цивилизация как длительная временная протяженность (сравнительное изучение цивилизий) / Ф. Бродель. – М., 1999. – 228 с.*
10. Никольская Г.К. *Социально-экономические последствия глобализации рынка труда / Г.К. Никольская // Труд за рубежом. – 2005. – №4. – С. 17-25.*

Надійшла до редколегії 15.02.2011

Рецензент: канд. фіз.-мат. наук, ст. наук. співр. О.О. Можаяв, Національний технічний університет «ХПІ», Харків.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

А.В. Дорохов, А.В. Тарасов, М. Драшкович

Рассмотрены основные принципы и процессы глобализации средств массовой информации в информационном обществе, являющейся современной, повсеместной, многомерной и противоречивой реальностью, имеющей как экономические, так и технологические, социальные, общественные причины, особенности и последствия. Проанализирован ряд аспектов глобализации средств массовой информации, в частности, явления их гомогенизации, сближения и унификации. Обоснована необходимость дальнейших исследований роли информационных технологий в процессах глобализации.

Ключевые слова: информационные технологии, глобализация, средства массовой информации.

INFORMATION TECHNOLOGIES AND GLOBALIZATION

O.V. Dorokhov, O.V. Tarasov, M. Drashkovich

The basic principles and processes of globalization of the media in the information society was presented. Homogenization, convergence and unification of the global mass media has been analyzed. Confirmed the need for further special case studies on the role of information technology in the processes of globalization.

Keywords: information technology, globalization, mass media.